

УДК 930
ББК 63.3 (5Т) 64

**ХУСУСИЯТҲОИ ТАШАККУЛ ВА
РУШДИ МАҚМОТИ ҲИФЗИ
МУҲИТИ ЗИСТИ ВИЛОЯТИ СУҒД ДАР
ДАВРОНИ ИСТИҚЛОЛ**

Хусайнов Муҳаммадҷон
*Салохуддинович, аспиранти кафедраи
таърихи халқи тоҷики ДДҲБСТ
(Тоҷикистон, Хуҷанд)*

**ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ И
РАЗВИТИЯ ОРГАНОВ ЗАЩИТЫ ПО
ОХРАНЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ
СОГДИЙСКОЙ ОБЛАСТИ В ПЕРИОД
НЕЗАВИСИМОСТИ**

Хусайнов Муҳаммадҷон
*Салохуддинович, аспирант кафедры
истории таджикского народа
ТГУПБП (Таджикистан, Худжанд)*

**PECULIARITIES OF FORMATION AND
DEVELOPMENT OF THE BODIES FOR
ENVIRONMENTAL PROTECTION IN
SUGHD VILOYAT**

Husainov Muhammadjon
*Salohuddinovich, post-graduate student of
the department of the history of the Tajik
nation under the TSULBP (Tajikistan,
Khujand)*
E-MAIL: o_mastchoh1991@mail.ru

Калидвожаҳо: вилояти Суғд, ҳифзи муҳити зист, сохтори ҳифзи табиат, заҳрдору, партовҳои сахт, ҳифзи захираҳои моҳӣ

Таҳлили мухтасари ташаккул ва инкишофи мақомоти ҳифзи муҳити зист дар вилояти Суғд иҷро шудааст. Зикр гардидааст, ки сохтори давлатӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зист фаъолиятро бо номи “Қумитаи ҳифзи табиат” дар пойгоҳи Бозрасии назорати давлатии истифодаи оқилонаи захираи оби ҳавзаи Сирдарё оғоз карда буд ва қисме аз кормандони ин таъшилот ба сохтори нав гузаштанд, ки ин ҳодиса ба самтҳои фаъолияти он таъсири муайян расонд. Самтҳои асосии фаъолияти раёсат тавсиф гардидааст: мубориза зидди истифодаи заҳрдоруҳо дар шоликорӣ дар қитъаҳои наздисоҳилии Сирдарё, маҳдуд сохтани ба атмосфера партофтани партовҳои зараровар дар қорхонаҳои саноатӣ, ҷойгирони партовҳои сахти маишӣ, гузаронидани тадбирҳо оид ба баланд бардоштани сатҳи маърифати экологии аҳоли ва ғайра. Ба мубориза зидди истифодаи пеститсиди қонунан манъшудаи “Бутифос” диққати махсус дода шудааст. Аз ҷумла зикр мешавад, ки бо ташаббуси кормандони раёсати ҳифзи муҳити зист бори аввал барои вайрон кардани қоидаҳои истифодаи заҳрдоруҳо шахсони мансабдор ба ҷавобгарии ҷиноӣ кашида шуданд. Фаъолияти раёсат оид ба таҷдиди захираҳои моҳӣ дар Сирдарё ва обанбори Қайроққум тавсиф шудааст.

Ключевые слова: Согдийская область, охрана окружающей среды, природоохранная структура, ядохимикаты, твёрдые отходы, охрана рыбных запасов

Проведен краткий анализ становления и развития органов по охране окружающей среды в Согдийской области. Отмечается, что государственная структура по охране окружающей среды начала свою деятельность под названием “Комитет по охране природы” на базе Государственной инспекции по надзору за рациональным использо-

ванием водных ресурсов бассейна Сырдарьи, часть сотрудников которой перешла на работу в новую структуру, что оказало определенное влияние на направления её деятельности. Охарактеризованы основные направления деятельности управления: борьба против использования ядохимикатов в рисоводстве в прибрежных участках реки Сырдарьи, ограничение вредных выбросов в атмосферу промышленных предприятий, размещение твердых бытовых отходов, проведение мероприятий по экономическому просвещению населения и т.д. Уделено особое внимание борьбе против использования пестицида “Бутафос”, запрещенного законом. В частности отмечается, что по инициативе работников управления по охране окружающей среды впервые за нарушение правил использования ядохимикатов к уголовной ответственности были привлечены должностные лица. Отмечена деятельность управления по воспроизводству рыбных запасов реки Сырдарьи и Кайраккумского водохранилища.

Key words: *Sughd viloyat, environmental protection, environmental protection structure, toxic chemicals, solid wastes, protection of fish stocks*

In his article the author conducts a brief analysis beset with the formation and development of environmental authorities in Sughd viloyat. It is underscored that the state environmental protection structure began its activity under the title of “Committee for Nature Protection” on the basis of the State Inspectorate for Supervision over Rational Use of Water Resources of the Syr-Darya Basin, a part of whose employees started to work in the new structure that had a certain impact on the streamlines of its activities. The main activities of the department are characterized: combat against the use of pesticides in rice growing in the littoral sections of the Syr-Darya river, restriction of harmful emissions into the atmosphere of industrial enterprises, disposal of solid household wastes, measures for economic enlightenment of population, etc. Particular attention is paid to the combat against the utilization of “Butafos” pesticide which is prohibited by the law. In particular, it is marked that on the initiative of the employees of the Environmental Protection Agency, for the first time, certain officials were prosecuted for violating the rules beset with toxic chemicals. The author notes the activities of the managerial office for reproduction of fish stocks of the Syr Darya river and the Kairakkum reservoir.

Дар давлатҳои аз лиҳози иқтисодӣ мутараққӣ мақоми махсусе, ки бо масъалаҳои ҳифзи табиат аз таъсири хоҷагидорӣ инсон машғул бошад назорати давлатии соҳаро таъмин намояд, танҳо дар охири асри XX таъсис ёфтааст. Дар давлати шӯравӣ, танҳо соли 1985 Кумитаи давлатии ҳифзи муҳити табиати умумииттифоқӣ созмон дода шуд, ки бевосита ба Шӯрои Вазирон тобеъ буд ва мувофиқи салоҳияташ бештар ба татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи истифодаи оқилона ва ҳифзи сарватҳои табиӣ фаъолият мекард. Созмон гирифтани ин мақомоти нави давлатӣ дар асоси барҳамхӯрии идораи ҳавзавии манбаҳои рӯизаминии обӣ поя мегирад, ки аз ин лиҳоз асосан ба меъёрҳои истифодаи самараноки захираҳои об такя мекард. Чунин ҳолат дар шароити табиӣ Тоҷикистони Шӯравӣ, аз он ҷумла вилояти ҳамондавраи Ленинобод айнан тақрор шудааст. Худ дарки муҳимияти ташкили мақомоти назорати давлатӣ падидаи мусбат дар соҳаи ҳифзи сарватҳои табиӣ махсус меёбад. Дар ин давра мушкилоти асосии сохтори навтаъсис фароҳамсозии шароити моддӣ-техникӣ, интиҳоби биноҳои маъмурии мучахҳаз бо васоити техникаи зарурӣ, интиҳоби озмунӣ ва ҷҷбаҷузорӣ кадрҳои баландиқтисоси соҳавӣ ва дорони ҷаҳонбинӣ васеъ ва ҷайра буд.

Сохтори давлатии ҳифзи муҳити зист дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таърихи ҳамагӣ беш аз 30-сола дорад, ки ташаккулёбии он асосан ба даврони истиқлолияти давлатӣ рост меояд, зеро, гарчанде, ки ин мақоми давлатӣ дар моҳи августи соли 1988 таъсис ёфта бошад ҳам, давраи ташкилӣ ва ҷобачогузории кадрҳои он солҳои Истиқлолият сурат гирифт. Дар доираи мақолаи мазкур тасмим гирифтем, ки хусусиятҳои ташаккул ва инкишофи мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зисти вилояти Сӯғдро мавриди таҳлил ва хулосабарорӣ қарор диҳем ва ҳамчун самти тадқиқот самарабахшии фаъолияти роҳбарони ин сохтори давлатиро то инҷониб омӯзем [1, с.23].

Тавре зикр гардид, ки сохтори давлатӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зист чун мақоми ваколатдори давлатӣ дар ҳудуди вилояти Сӯғд (собиқ Ленинобод) дар охири соли 1988 бо номи “Кумитаи ҳифзи табиат” фаъолияти худро оғоз намудааст. Роҳбарии мақомро ба зиммаи шахсияти соҳибтаҷрибаю кордон Султонов Латиф Азизович вогузор намудаанд. Он давра Султонов Л.А. ғайр аз фармони таъини худ ба вазифа ва ҷадвали вохидҳои кории Кумита чизи дигаре дар ихтиёр надошт. На идораи мақоми нави давлатӣ ва на кормандон мавҷуд буданд. Бо дастгирии Мақомоти иҷроияи вилояти Ленинобод ба Султонов Л.А. ҳамагӣ ду ҳуҷра дар ошёнаи дуҷуми бинои маъмурии собиқ корхонаи “Тоҷикатлас”, воқеъ дар кӯчаи “Космонавтҳо”-и шаҳри Хучанд ҷудо намуданд. Барои интихоби кадрҳо ва ишғоли мансабҳои ҳамаи комиссияи озмунӣ ба фаъолият оғоз намуд. Бояд қайд кард, ки сохтори ҳифзи табиати вилоят дар заминаи Бозрасии назорати давлатии истифодаи оқилонаи захираи оби ҳавзаи дарёи Сир ташкил гардида буд ва қисме аз кормандони ин ташкилот бо салоҳияту ваколатҳои хеш бевосита ба сохтори нав пайваста буданд. Султонов Л. А. дар навбати аввал ба ташкили зерсохторҳои мақом дар шаҳру ноҳияҳои вилоят бештар машғул гардида, тавонист тӯли як соли фаъолият, яъне то охири соли 1989 дар 13 шаҳру ноҳияи вилоят сохторҳои зарурӣ ташкил намояд. Ҳамаи ин кумитаҳои маҳаллии ҳифзи табиат бо кадрҳои зарурӣ, ҳуҷраҳои корӣ ва қисман воситаҳои нақлиёти хизматӣ таъмин карда шуданд. Баъдан, дар сохтори вилоятӣ шӯъбаи назорату нозирот ва бозрасии давлатии ҳифзи захираҳои моҳӣ, набототу ҳайвонот бо қисми муҳосибот, шӯъбаи кадрҳо, ҳочигидорӣ ба қор оғоз кард. Дар ин давра сатҳи саводнокӣ ва салоҳияти нозирон дар сатҳи қаноатбахш қарор надошт.

Қабули қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳифзи табиат”, кодексҳои замин, об, ҷангал ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба фаъолияти мақомоти ҳифзи муҳити зист таъсири бевосита расонид, зеро, мавҷуд набудани асосҳои ҳуқуқӣ ба таъмини назорати давлатӣ дар соҳаҳои гуногуни табиӣ имкон намедод, ки нисбати қонуншиканон ҷораҳои гуногуни маъмурӣ татбиқ карда шаванд. Дар ин давра таъсис додани суратҳисоби махсуси молиявӣ – ҳазинаи маҳаллии экологӣ дар сатҳи кумитаи вилоятӣ ҳифзи табиат ва пуршавии он аз ҳисоби ҷаримаҳои маъмурӣ, маблағи ҷабронии зарари расонидашуда, пардохти ҳатмии экологӣ, саҳми хайриявӣ ва ғайра барои бехтар намудани татбиқи назорати давлатӣ ва раवона намудани маблағи мутамаркизонида баҳри барқарорсозии муҳити табиӣи вайроншуда мусоидат кард. Муайян карда шуд, ки дар ин давра муаммоҳои асосии экологии минтақаҳои муҳталифи вилояти Сӯғд аз ҷиҳати нақардани тартиби муомилот бо партов, кишти шолӣ бо истифодаи заҳр-химикатҳо дар минтақаи зеробиёии соҳили дарёҳо, истифодаи ғайриоқилонаи захираҳои об, саривақт иваз нақардани таҷҳизоти тозакунии дар корхонаҳои саноатӣ ва ғайра таркиб ёфтааст.

Аз ин сабаб, роҳбарияти мақомот зиёда аз 13- нафар мутахассисони сохтори вилоятӣ ва шаҳру ноҳияхоро барои бозомӯӣ ва такмили ихтисос ба донишгоҳҳои Федератсияи Россия ва дохили ҷумҳурӣ равона намуд. [2, с.16]. Дар натиҷаи ин амал мутахассисони соҳа барои гузаронидани санчишҳо, тартиб додани санаду протоколҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, амрномаҳо ва пешниҳодҳои ҳатмӣ омода гардиданд, ки боиси беҳтар гаштани фаъолияти мақомот шуд. Бояд қайд кард, ки ҳанӯз дар солҳои аввали фаъолияти Кумита бо сабаби ба мақомоти гуногуни давлатӣ, ҳизбӣ ва ғайра сафарбар гардидани баъзе аз мутахассисони мақомоти ҳифзи муҳити зист дар сохторҳои шаҳру ноҳияҳо воҳидҳои кори ҳолӣ пайдо гаштанд. Гузаронидани озмунҳо ва интихоби кадрҳои болаёқат ва ҷавобгӯи талаботи мавҷуда бо сабаби носолимии вазъи сиёсии ҷомеа, маоши паст, набудани шароити мувофиқи корӣ (нақлиёти хизматӣ, ҳуҷҷатгузори зарурӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳавӣ ва ғайра) натиҷаи дилхоҳ надод ва ба 17 воҳиди ҳолии корӣ ҳамагӣ 11- нафар ҳуҷҷатҳои худро пешниҳод намуданд. Комиссияи озмунӣ аз байни довталабон танҳо 9 нафарро ба талаботи тахассусӣ ҷавобгӯ ва барои ишғоли мансабҳои ҳолӣ сазовор шуморид. Иқдоми мазкур гарчанде ки ҳамаи воҳидҳои кориро дарбар нагирифта бошад, ҳам барои пешрафти фаъолияти мақомоти ҳифзи муҳити зисти маҳаллӣ таъсири мусбат расонид. Ҳамаи мутахассисони нав дорои таҷрибаи корӣ, салоҳияти касбӣ ва мавқеи фаъоли шаҳрвандӣ дар ҳифзи захираҳои табиӣ буданд. Сатҳи назорати давлатии соҳавӣ дар сатҳи зарурӣ таъмин гардида ҷомеаи муттаҳид ва сарчамъи меҳнатӣ ташаккул ёфт.

Пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ, ноустувории рукнҳои гуногуни давлатдорӣ, мушкилоти иҷтимоӣ-иқтисодии ҷомеа ба фаъолияти мақомоти ҳифзи табиат дар солҳои 1992-1995 бетаъсир набуданд. Султонов Л.А. бо истеъдоди хуби роҳбарӣ, хоксорӣ ва фӯрӯтани шаҳсӣ тавонист, ки дар ин солҳои душвор ҷомеаи меҳнатиро муттаҳид намуда, аз кор рафтани кормандони болаёқатро пешгирӣ намояд. Бо таъин гардидани Қосимов Қ.Р. ба вазифаи Раиси вилояти Ленинобод таваҷҷӯҳи мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатӣ ба мақомоти ҳифзи табиат бештар гардида, моҳи март соли 1996 Султонов Л.А. ба мансаби муовини сардори Идораи хоҷагии оби вилояти Ленинобод гузаронида шуд. Ба сифати раиси Кумитаи ҳифзи табиати вилоят корманди ҳамин сохтор Аюбов Абдуғаффор Сатторович таъин гардид. Ин роҳбари ҷавону соҳиби таҷрибаи касбӣ тавонист, ки дар давраи кӯтоҳ сатҳи назорати давлатиро дар соҳаи ҳифзи табиат ва риояи талаботи конунгузориҳои ҷорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба дараҷаи баланд таъмин намояд. Дар ин ҷода ҳамкориҳои муваффақ бо сохторҳои ҳифзи ҳуқуқ хеле муҳим буд. Аюбов А.С. тавонист, ки ҷиҳати пардохти саривақтии маблағи истифодаи захираҳои табиӣ аз ҷониби табиатиштифодабарандагон ва ҷамъовариҳои он дар суратҳисоби махсуси ҳифзитабиатӣ фаъолияти пурмахсулро ба роҳ монанд. Вале, кормандони соҳа аз норасоии нақлиёти хизматӣ, номувофиқати меъёрҳои пешбининамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳифзи табиат” ба ҳаёти воқеии ҷомеа ва ғайра душворӣ мекашиданд. Дар ин давра имконпазир гардид, ки фаъолияти шӯъбаи назорати таҳлилӣ (озмоишгоҳ), ки бо сабабҳои объективӣ аз кор монда буд, пурра барқарор карда, тадриҷан ба сатҳи баланд бардошта шавад. Дар раванди пойдорсозии давлатдорӣ, нооромӣ ва касодии иқтисодиёт, ки натиҷаи ҷанги шаҳрвандӣ буд, ба мақомоти ҳифзи муҳити зист ҳамчун сохтори давлатӣ иҷроӣ вазифаҳо ва салоҳиятҳои касбӣ хеле душвор гардид. Ҳолатҳои ба амал меомаданд, ки соҳибкорон ва баъзе нафарони мансабдор ба

нозирони давлатӣ барои иҷрои вазифаҳои хизматиашон мамониат мекарданд. Ҳатто, баъд аз гузаронидани санҷишҳои соҳавӣ аз ҷониби роҳбарони ташкилоту муассисаҳо ва соҳибкорони алоҳида таҳдиду зӯрварихо нисбат ба нозирони давлатӣ ҷой доштанд, зеро, корхонаҳои саноатӣ ва дигар табиати стифодабарандагон мебоист барои истифодаи ҷоҳҳои амудӣ ва фаъолияти технологӣ иҷозати истифодаи махсуси об, иҷозати ихроҷи зараровар ба ҳавои атмосфера, иҷозат барои ҳосилшавӣ ва ҷойгиронии партовобҳои саҳти маишӣ ва намудҳои дигари литсензияҳоро барасмият дароваранд. Аммо, бо сабабҳои гуногун роҳбарони корхонаҳои мухталиф ин меъёрҳои қонунгузори ҷорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи ҳифзи муҳити зистро риоя намекарданд. Роҳбари мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зист Аюбов А.С., дар ин давра маҷбур мешуд, ки баҳри ҳимояи кормандон ба мақомоти қудратӣ – гурӯҳи зудамали таъмини беҳатарии ҷомеа муроҷиат намояд [3, с.87]. Тавассути истодагирӣ ва матонати Аюбов А.С., бори аввал дар таърихи мақомоти ҳифзи табиат бо розигии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон санҷиши иттиҳодияи илмӣ - истеҳсолии “Востокредмет” (алҳол КВД “Филизоти нодири Тоҷикистон”)-и шаҳри Чкалов (ҳозира шаҳри Бӯстон) дар соли 1998 гузаронида шуд, ки барои устувор гардидани мавқеи мақомот дар ҷомеа хеле муҳим буд. Дар асоси санҷиши соҳавии мутахассисон нисбат ба ҳолатҳои қонуншикани мавҷуда дар ин ташкилот зиёда аз 13 парвандаи маъмурии оғоз гардида, ашхоси мансабдори муассиса барои вайрон кардани меъёру талаботи экологӣ ба маблағи зиёда аз 70 ҳазор рубли тоҷикӣ ҷаримабандӣ карда шуданд. Ҳамаи ин амалҳо барои татбиқи назорати давлатӣ дар сатҳи зарурӣ мусоидат намуд ва аксарияти табиатистифодабарандагон ба иҷрои бечунучарои пешниҳодҳои ҳатмии мақомот пардохтанд. Дар ин давра бо ташаббуси Кумитаи ҳифзи табиати вилояти Ленинобод ва дастгирии вазири ҳамонвақтаи соҳа Шокиров У.Ш. низомномаи либоси хизматӣ қабул гардид.

Баъдан, моҳи июли соли 1998 ба вазифаи раиси Кумитаи ҳифзи табиати вилоятӣ Умаров Нурулло Усмонович таъин гардид, ки собиқадори соҳаи кишоварзӣ ва инсонӣ соҳибтаҷрибаи боистеъдоду ташкилотчӣ маҳсуб меёфт. Ба ӯ муяссар гардид, ки дар муҳлати кӯтоҳ дар зиёда аз 15 шаҳру ноҳияҳои вилоят суратҳисоби махсуси ҳифзитабиатӣ кушода шавад ва воридоти маблағи истифодаи захираҳои табиӣ ба онҳо таъмин гардад. Дар натиҷа имконияти сарчамъсозии манбаи молиявӣ дар маҳал ва равона кардани он ба тадбирҳои ҳифзи муҳити мавзеҳои алоҳида муҳайё гардид. Дастоварди муҳими мақомоти ҳифзи муҳити зист - бунёди бинои маъмурии кумитаи вилоятӣ дар соли 2000-ум гардид, ки дар асоси таҳдиду азнавсозии бинои кӯҳнаи боғчаи кӯдакон амалӣ гардид. Бинои маъмурии иборат аз ду ошёна бо тахона, маҷлисох, 18 хучраи қорӣ буд, ки барои фаъолияти пурмаҳсули нозирони соҳа заминаи хуби моддӣ-техникӣ фароҳам овард. Саҳни ҳавлии бинои маъмурии бо сабззору гулпӯшҳо, дарахтони ороишӣ сояфкан ва болопӯшу анборҳо мучаххазу зебо гардонида шуданд. Дар ин давра ҷорабинии муҳимми экологӣ - аз лойқаю камиш тоза кардани маҷрои дарёи Сир дар ҳудуди шаҳри Хучанд оғоз гардид, ки бо ҷалби зиёда аз 800 ҳазор сомони аз ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузори (воситаҳои махсуси ҳифзитабиатии шаҳру ноҳияҳо) амалӣ карда шудааст. Инчунин, ҳавфи нобудшавии захираҳои моҳӣ дар обанбори Қайроққум дар натиҷаи пастравии сатҳи об тавассути кофтани каналҳои дарозиашон 700м ва 1200м баргараф карда шуд, ки дар ҳифзи олами ҳайвонот тадбири хеле муҳим буд [7,с.11-12]. Дар натиҷаи баланд бардоштани сатҳи назорати давлатӣ ҳолати истифодаи пеститсиди қонунан

манъгардидаи “Бутифос” дар хоҷагиҳои кишоварзии вилоят ошкор гардид. Мақомоти хифзи муҳити зист бо кӯмаки мақомоти дигари давлатӣ муваффақ гардид, ки захираи мавҷудаи ин захри қаттолро муайян ва тавассути гӯронидаи дар партовгоҳи маҳсули шаҳри Конибодом безарар гардонад. Зиёда аз 11-нафар мансабдори хоҷагиҳо ба ҷавобгарии маъмурӣ кашида шудаанд, ки ҳамаи ин амалҳо ба беҳтарсозии сатҳи саломатии аҳоли мусоидат кард. Бори аввал дар таърихи мақомоти хифзи муҳити зист бо пешниҳоди он аз ҷониби прокуратураи вилояти Суғд парвандаи ҷиноӣ оғоз гардида, шахсони мансабдор ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида шуданд. Чунин амал имкон дод, ки давоми солҳои баъдина аз ҷониби масъулини соҳаи кишоварзии вилояти Суғд ҳангоми истифодаи захрхимикатҳо нақшаи ҷорабиниҳои мушаххас таҳия гардад ва танҳо баъд аз мувофиқат бо мақомоти хифзи муҳити зисти маҳалӣ ба иҷро расонида шавад.

Баҳри татбиқи назорати давлатӣ дар соҳаи хифзи табиат мақомоти ваколатдор тавассути конференсияҳои илмӣ – амалӣ, мизҳои мудаваар, семинарҳо, чопи плакат ва лавҳаҳои тарғиботӣ ва ғайра, ки дар сатҳи муассисаҳои томақтабӣ, мактабҳои миёнаи умумӣ, муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, маҳаллаҳо, кӯчаҳо, шаҳрвандони оддӣ гузаронида мешуданд, баҳри тарғиботи ташвиқоти меъёрҳои муқарраркардаи қонунҳои амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон кӯшиш менамуданд. Дар шаҳри навоҳии вилояти Суғд ҷорабиниҳои мухталиф гузаронида мешуд, ки дар онҳо оммаи васеи аҳоли иштирок менамуд ва сатҳи маърифати экологии онҳо болотар мегардид.

Баҳри пешгирии захролудшавии оби дарёи Сир бо агрохимикатҳо мақомоти хифзи муҳити зист оид ба манъи ташкили хоҷагиҳои деҳқонӣ ва кишти шолӣ дар ҷазираҳои Сирдарё дар ҳудуди ноҳияи Спитамен ҷораҳои мушаххас андешида, бо эътирози прокуратураи ноҳия қарори Раиси ноҳия ҷиҳати ҷудо намудани қитъаҳои замин дар масоҳати 147 га ва ташкили 31 хоҷагии деҳқонӣ бекор доништа шуд. Масъалаи мазкур дар сатҳи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дастгирӣ ёфт ва боиси боло рафтани эътибори мақомоти давлатии хифзи муҳити зист гардид. Дар натиҷаи ин тадбир ифлосшавии дарёи Сир бо боқимондаи захрхимикатҳо пешгирӣ карда шуд, ки дар ҷараёни хифзи захираҳои моҳӣ аҳамияти муҳим дошт [3, с.101].

Аз моҳи июли соли 2001 то моҳи октябри соли 2005 сарвари Кумитаи хифзи муҳити зисти вилояти Суғдро инсонии қордон Усмонов Комилҷон Аҳмадҷонович ба ӯҳда дошт. Ӯ дар самти беҳтарсозии шароити моддӣ-техникӣ барои ташкили назорати давлатӣ саҳми арзанда гузошт. Дар давраи роҳбарии Усмонов К.А. шумораи воситаҳои нақлиёти хизматӣ аз 7 адад ба 31 адад расонида шуда, ҳамаи зерсохторҳои шаҳри навоҳии Кумита бо компютер (42 адад), принтер (22 адад) ва таҷҳизоти дигари замонавӣ мучаххаз гардонида шуданд. Ҷорабиниҳои муҳими хифзитабиатӣ - аз партовҳои саҳти маишӣ (истеъмоли) тоза кардан ва танзими маҷрои сойи Хоҷабӯқирғони ноҳияи Бобоҷон Ғафуров дар ҳудуди ҷамоатҳои деҳоти Ғозиён ва Ёва (7,5 километр) амалӣ гардид, ки мақсади асосии он пешгирии ба дарёи Сир ворид шудани партов буд. Бартараф намудани кишти шолӣ, ки истифодаи ҳатмии захрхимикатҳо дар технологияи парвариш тақозо менамояд, дар ҳавзаи дарёи Исфара, сойи Оқсу, болооби обанбори Қайроққум ва соҳилҳои он тадбири назарраси мақомоти хифзи муҳити зист дар он давра маҳсуб меёбад. Бо мақсади зиёд кардани захираи моҳӣ ба ҳавзаи дарёи Сир ва обанбори Қайроққум ҳамасола 7 намуд моҳичаҳо ба миқдори зиёда аз 3 миллион партофта шуд, ки саҳми босазо дар хифзи захираҳои рекреатсионӣ мебошад. Баъд аз яқояшавии сохтори хифзи муҳити зист бо

идораи хочагии чангал (соли 2004-ум) имконияти болобардории сатҳи назорати давлатӣ дар самти ҳифзи олами наботот ва ҳайвонот бештар гардид. Нозирони соҳа дар ин давра баҳри пешгирии буридани ғайриконунии дарахтони чангалзор, чаронидани чорвои хусусӣ ва ҷамъиятӣ дар чангалзорҳо тадбирҳои зиёд андешидаанд, ки боиси бехтаршавии ҳолати чангалзорҳои ноҳияҳои Ашт, Деваштич, Шаҳристон ва Кӯҳистони Мастҷоҳ гардид [4, с.15]. Раванди ташкили ниҳолхонаҳои парваришхонаҳои ниҳоли дарахтони ороишӣ, сояафкан, мевадиҳанда ва ғайра оғоз гардид, ки манбаи муҳими ободонии маҳалҳои вилояти Суғд шуда тавонист. Дар ин давра татбиқи назорати давлатӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зист ба дараҷаи баланд расида, зиёда аз 95 Ҷоизаи пешниҳодҳои ҳатмии мақомот, ки баъд аз ошкор гардидани қонунвайронкунӣ дода мешуданд, ҳатман мавриди иҷро қарор мегирифтанд. Лозим ба зикр аст, ки Ҷамоияти мақомоти ҳифзи муҳити зист дар самти ҳифзи захираҳои моҳӣ, олами наботот ва ҳайвонот хеле назаррас буд. Ҷамъияти саҳомии “Шукуфон” Ҷамоияти худро дар самти моҳидорӣ тибқи квотаи ҷудонамудаи Вазорати ҳифзи табиати Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ намуда, ба тадбири муҳими биотехникӣ – парвариши моҳичаҳо ва ба ҳавзаи дарёи Сир ва обанбори Қайроққум сар додани онҳо оғоз намуд. Ҷамасола ба ин манбаҳои обӣ то 700 ҳазор – 1 миллион адад моҳичаҳо партофта мешуданд.

Ҷамоияти пурмахсули мақомоти ҳифзи муҳити зисти вилояти Суғд дар давраи роҳбарии шахсияти кордону дилёб Каримов Раҷаббой Аҳмадҷонович ба марҳалаи нави инкишоф расид. Давоми наздики якуним соли роҳбарӣ ин шахсияти оқилу босалоҳият аҳли ҷомеаи меҳнатиро муттаҳиду сарҷамъ намуда сазовор гардид, ки шаҳрвандони оддии кишвар ба мақомоти ҳифзи муҳити зист бо назари нек нигоҳ намоянд. Аллакай дар байни аҳолии ин мақомоти давлатӣ чун мақомоте, ки Ҷамоияташ асосан аз ҷаримабандӣ иборат аст, маъруф гашта буд. Мақомоти назорати давлатӣ самти Ҷамоияти хешро бештар ба баланд бардоштани маърифати экологии аҳолии равона намуд ва аз санҷишу тафтиши табиатистифодабарандагон ба омӯзонидани талаботи экологӣ ба масъулини корхонаву ташкилотҳо оғоз кард. Дар назди мақомоти давлатӣ курсҳои бозомӯзии муҳандис-экологҳои муассисаҳо ташкил карда шуд, ки обрӯю нуфузи мақомоти давлатиро боз ҳам баландтар бардошт. Ташкили ҳамкории мунтазам бо муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ ва миёнаи умумӣ, донишқадаву донишгоҳҳо боис гардид, ки дар насли наврас ҳисси табиатдӯстӣ рушд ёбад ва устувор гардад [2, с.31]. Самти муҳимми Ҷамоияти мақомот ба барқарорнамоии захираҳои табиӣ нигаронида шуда, дар фасли зимистон пошидани ғалладонагӣҳо барои хӯроки паррандаҳои нодир, тақсими ҳаҷми зиёди алафҳо ва дигари намуди хӯрока барои ҳайвоноти ваҳшӣ ва дигар тадбирҳо гузаронида мешуданд. Тавассути даҳолати мақомоти ҳифзи муҳити зист ба ҳудуди вилояти Суғд зиёда аз 7 намуди моҳиҳои алафхӯр оварда шуда, моҳичаҳои он дар ҳавзҳои махсус парвариш ёфтанд ва дар зиёда аз 500 ҳазор адад моҳича ба дарёи Сир сар дода шуданд. Масалан, зиёд гардидани моҳии намуди амури сафед, ки ғизои асосии он реша ва танаи рустаниҳои обӣ, обсабзҳо ва ғайра мебошад, имкон доданд, ки раванди афзоиши босуръати рустаниҳои обӣ дар ҳудуди шаҳри Хучанд боздошта шавад. Сабаби ин ҷорабинӣ он буд, ки ба туфайли тавассути партовобҳо аз манбаъҳои гуногун ҳамроҳшавии моддаҳои биогенӣ ба маҷрои дарёи Сир ҳодисаи эвтрофикатсия, яъне зиёдшавии суръати нашъунамои растаниҳо дар муҳити обӣ бо сабаби бисёр шудани элементҳои ғизоӣ ба мушоҳида расида буд.

Дар давоми зиёда аз 30 соли фаъолияти мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи ҳифзи муҳити зисти вилояти Суғд дар қатори роҳбарони зикргардида шахсиятҳои дигари барӯманд, аз қабили Исомаддинов Саидамин Акбарович, Саидов Хуршед Мирзохоҷаевӣ, Бобочонзода Аъзам Саид-Анвар ва Темур Нуъмонзода ба сифати сардори Раёсати ҳифзи муҳити зисти вилояти Суғд фаъолият намуда, баҳри нигоҳдошти табиати зебои диёрамон саҳми арзандаи ҳешро гузоштаанд. Дар ин давра шумораи санҷишҳо аз 111 адад дар як сол то ба 5143 адад дар соли 2018 расонида шуд. Нисбати ашхоси қонуншикан агар соли 1990 ҳамагӣ 32 адад протоколи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ тартиб дода шуда бошад, дар соли 2018 ин нишондод ба 1176 адад расидааст. Ҳаҷми умумии маблағи ҷуброни зарари расонидашуда ба муҳити табиӣ низ зиёда аз 300 маротиба афзуда ва соли 2018 ба 437 200 сомонӣ баробар шудааст.

Дар асоси таҳлили маълумотҳои гирдоварда ва сарчашмаҳои архивӣ метавон хулоса кард, ки мақомоти ҳифзи муҳити вилояти Суғд дар солҳои охири ҳокимияти шӯравӣ ташкил ёфта бошад ҳам, ташаккул ва рушди он ба маънои том дар давраи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат гирифта. Марҳилаи аввали ташаккули мақомоти мазкур ба солҳои бесарусомонии ҷумҳурӣ рост меояд. Ба роҳбарони нахустини ин сохтор муяссар гардид, ки дар солҳои пурашӯб давраи ташкилӣ ва ба роҳ мондани фаъолияти мурағбатӣ муваффақияти мақомоти ҳифзи табиатро бо муваффақият синфӣ намоёнд. Дар солҳои минбаъда ҳам дар самти таъмини мақомот бо кадрҳои босалоҳият, биноҳои маъмурӣ, воситаҳои техникӣ ва ҳам дар самти пешгирии қонуншикани дар ҳифзи муҳити зист қорҳои назаррас ба субот расонида шуданд, ки дар ин бобат роҳбарони раёсат саҳми арзанда гузоштаанд.

Пайнавишт

1. *Бойғонии давлати вилояти Суғд, “Папка XII”с. 19-68*
2. *Бойғонии Раёсати ҳифзи муҳити зисти вилояти Суғд., папкаҳои 17-21 дар ҷилди 16.*
3. *Веб-сайт Комитета по охране окружающей среды при Правительстве Республики Таджикистан. www.hifzibiat.tj*
4. *Ҳаҷми табиати вилояти Суғд. Мурағбатӣ Усмонов К.А. – Хуҷанд; Ношир, 2003. -135 с.*
5. *Косинов А.И. Система оценки экологической безопасности региона // Теоретические и прикладные проблемы современной науки и образования: материалы Международ. науч.-практической конф. Ч. 1 – Курск: МУП “Курская городская типография”, 2011. - С. 108-111.*
6. *Маълумотномаи шӯъбаи кадрҳои Раёсати ҳифзи муҳити зисти вилояти Суғд. №41 аз 17.06.2018.*
7. *Отчеты Ленинабадского областного комитета по охране природы за 1990-2000 гг. - 97 с.*
8. *Ҳайвоноти зараровару фойдаҳои Тоҷикистон. – Душанбе: Дониш, 1983. - 115 с.*
9. *Ҳисоботи Раёсати ҳифзи муҳити зисти вилояти Суғд дар солҳои 2010-2015. -231 с. www.eco.sugd.tj*
10. *Ҳусайнов М.С. и др. Исторические аспекты становления и развития природоохранной службы Согдийской области РТ// Учёные записки ХГУ. - №4(43). - 2017. - Худжанд: Нури маърифат, 2017. - С. 53-57.*
11. *Экологический информационный бюллетень. Вып.4. -Душанбе: Ирфон, 2010. – 187 с.*

12. Энгельс Ф. Диалектика природы. - М.: Наука, 1971. - 107 с.

Reference Literature:

1. State Archive of Sughd Viloyat. – F.XII. Sheets 19 - 68.
2. Archive of the Department of Environmental Protection of Sughd Viloyat, - F. 17-21. – V. 16.
3. Website of the Committee for Environmental Protection under Tajikistan Republic Government. www.hifzibiatj
4. Natural Treasures of Sughd Viloyat. Compiler: K.A. Usmonov - Khujand; Publisher, 2003. - 135 pp.
5. Kosinov A.I. The System for Assessing the Ecological Safety of the Region // Theoretical and Applied Problems of Modern Science and Education: materials of the international scientific-practical conference - Part 1 - Kursk: Municipal Unitary Enterprise “Kursk Urban Printing-House”, 2011. - pp. 108 - 111.
6. Handbook of Human Resources Department Attached to the Headquarter of Environmental Protection of Sughd Viloyat. №41 from 17.06.2018.
7. Reports of Leninabad Oblast Committee for Nature Protection for the Years of 1990-2000. - 97 pp.
8. Harmful and Useful Animals of Tajikistan. - Dushanbe: Knowledge, 1983. - 115 pp.
9. The Report of the Department of Environmental Protection of Sughd Viloyat for 2010-2015. - 231 p. www.eco.sugd.tj
10. Kusaynov M.S. et alia. Historical Aspects of the Formation and Development of Environmental Service of Sughd Viloyat in Tajikistan Republic / Scientific Notes of KhSU. 2017, No. 4 (43), - Khujand: Light of Enlightenment, 2017. - pp. 53 - 57.
11. Ecological-Informational Bulletin. Issue.4. -Dushanbe: Cognition, 2010. - 187 pp.
12. Engels F. Dialectics of Nature. - M.: Science, 1971. - 107 pp.